การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์สัมพันธจินตา

นายมานิต ชาวโพธิ์เอน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
ภาควิชาภาษาตะวันออก
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2532

ISBN 974-576-130-3

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

15517 i17016770

2)

AN ANALYTICAL STUDY OF THE SAMBANDHACINTĀ

Mr. Manit Shaopo-en

A Thesis Submitted in Partial Fulfilment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of Eastern Languages

Graduate School

Chulalongkorn University

1989

ISBN 974-576-130-3

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์สัมพันธจินตา
โดย	นายมานิต ชาวโพธิ์เอน
ภาควิชา	ภาษาตะวันออก
อาจารย์ที่ปรึกษา	ศาสตราจารย์วิสุทธ์ บุษยกุล
	รองศาสตราจารย์ ดร. สุภาพรรณ ณ บางช้าง

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร. ถาวร วัชราภัย)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฐานิสร์ ชาครัตพงศ์)

.....กรรมการ
(ศาสตราจารย์วิสุทธ์ บุษยกุล)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. สุภาพรรณ ณ บางช้าง)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปราณี ฬาพานิช)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทัศนีย์ สินสกุล)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มานิต ชาวโพธิ์เอน: การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์สัมพันธจินตา (AN ANALYTICAL STUDY OF THE SAMBANDHACINTĀ) อ.ที่ปรึกษา: ศ. วิสุทธ์ บุษยกุล, รศ. ดร. สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 227 หน้า.

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจชำระ แปล และศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์สัมพันธจินตา อันเป็นคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักวากยสัมพันธ์ของพระสังฆรักขิตเถระ ชาวลังกา รจนาในราวคริสต์ศตวรรษที่ 12 ในการตรวจชำระได้ใช้ต้นฉบับใบลานในประเทศไทย 6 ฉบับ ต้นฉบับพิมพ์ในต่างประเทศ 2 ฉบับ คือ ฉบับของสหภาพพม่า และศรีลังกา นำมาตรวจสอบกับฎีกาฉบับพิมพ์ของสหภาพพม่าอีก 1 ฉบับ รวมเป็น 9 ฉบับ

การวิจัยพบว่าในบรรดาบาลีไวยากรณ์ต้นสายที่สำคัญ 2 สาย คือ กัจจายนไวยากรณ์และโมคคัลลานไวยากรณ์ คัมภีร์สัมพันธจินตามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับโมคคัลลานไวยากรณ์มาก ทั้งด้านสูตร ตัวอย่าง และสำนวนภาษาโดยเฉพาะสูตรนั้นเป็นสูตรของโมคคัลลานไวยากรณ์ทั้งหมด ความเกี่ยวพันด้านตัวอย่าง และสำนวนภาษานั้น แม้จะมีกับคัมภีร์อัษฎาธยายีไวยากรณ์สันสกฤตของปาณินีด้วย ก็เข้าใจว่าโดยผ่านทางโมคคัลลานไวยากรณ์ มิได้เป็นการดัดแปลงมาจากอัษฎาธยายีโดยตรง

ในด้านเนื้อหา พระสังฆรักขิตได้อาศัยสูตร 'การก' ที่รวมอยู่ในสยาทิกัณฑ์ของคัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์เป็นหลักในการเขียนคำอธิบาย โดยนำเอาสูตรและหลักเกณฑ์ที่สำคัญมาจัดเรียบเรียงใหม่ แบ่งเป็น 5 หัวข้อ คือ กริยา การก สัมพันธะ อนุตตะ และวุตตะ ตามลำดับ จุดเด่นของคัมภีร์สัมพันธจินตา จึงอยู่ที่การจัดลำดับเนื้อหาวากยสัมพันธ์ภาษาบาลี ด้วยระบบที่มีระเบียบกว่าลักษณะของการเสนอเรื่องเดียวกันในคัมภีร์ไวยากรณ์มีสูตรทั่วไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา ภาษาตะวันออก
สาขาวิชา บาลี-สันสกฤต
ปีการศึกษา 2531

ลายมือชื่อนิสิต .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา .....

หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

MANIT SHAOPO-EN: AN ANALYTICAL STUDY OF THE SAMBANDHACINTĀ. THESIS ADVISORS: PROF. VISUDH BUSYAKUL, ASSO.PROF. SUPAPHAN NA BANGCHANG. 227 PP.

This critical Pali edition of the Sambandhacintā, a Pali grammatical work dealing with the syntax in that language, and a Thai translation of the text, are the outcome of a systematic and analytical study of the work. The original Pali text, composed by a Sinhalese Elder Saṅgharakkhita Thera, belongs probably to the twelfth century A.D. In editing the work, the researcher used six palm-leaf manuscripts found in Thailand and two published texts, one from Burma and another from Sri Lanka. A subcommentary ṬĪkā, published in Burma, was also utilized in editing the work.

Of the two major Pali grammar schools, namely, the Kaccāyana and the Moggallāna, the research shows that as far as the Suttas, the Udāharanas, the terminology and the writing style are concerned, Sambandhacintā belongs to the Moggallāna school. It is noteworthy that all the Suttas in the edited text are identical with the Moggallāna Suttas. The writing style and the Udāharanas also bear a close resemblance with the Aṣṭādhyāyī of Pāṇini. The researcher believes that this relationship is not a direct adaptation of Pāṇini's work, but the indirect result of affinity of the Moggallāna text to Pāṇini's Aṣṭādhyāyī.

In contents, Saṅgharakkhita based his work on the Kāraka Suttas in the Syādikaṇḍa of the Moggallāna original text. By reinterpretation and rearrangement of the original Suttas and other grammatical subject matters, the new work contains five headings, namely, Kriyā, Kāraka, Sambandha, Anutta and Vutta. It is the rearrangement of the contents on the Pali syntax in a more logical and systematic presentation than that found in other "formula oriented" Pali traditional grammatical texts that makes this Sambandhacintā outstanding.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา ภาษาตะวันออก ลายมือชื่อนิสิต .....

สาขาวิชา บาลี-สันสกฤต

ปีการศึกษา 2531 ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้สำเร็จได้ด้วยดี เพราะผู้วิจัยได้รับความเมตตา และเอาใจช่วย-เหลือจากผู้มีพระคุณหลายท่าน ผู้วิจัยขอถือโอกาสกล่าวนามไว้ ณ ที่นี้ ด้วยความเคารพ และน้อมรำลึกถึงพระคุณเป็นอย่างสูง

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ ศาสตราจารย์วิสุทธ์ บุษยกุล รอง-ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี ฬาพานิช ผู้ช่วย-ศาสตราจารย์ฐานิสร์ ชาครัตพงศ์ รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาพรรณ ณ บางช้าง และผู้ช่วยศาสตราจารย์ทัศนีย์ สินสกุล ซึ่งเป็นคณาจารย์ในภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ให้ความรู้ทางภาษาบาลี-สันสกฤต ให้คำแนะนำ ช่วยแก้ไขข้อบกพร่อง ชี้แนะวิธีการต่าง ๆ ในการศึกษา ให้ค้นคว้าเอกสารหายาก และการทำวิจัยแก่ผู้วิจัยด้วยดี

พระราชปริยัติโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) วัดชนะสงคราม กรุงเทพมหานคร และพระมหาเสรี จิตฺตโสภี วัดประยุรวงศาวาส กรุงเทพมหานคร ได้อนุเคราะห์แก่ผู้วิจัยในด้านเอกสารคัมภีร์หายาก ตลอดจนความรู้ในด้านบาลีไวยากรณ์

ดร.วอลเดมาร์ ชี. ไซเลอร์ แห่งโรงเรียนนานาชาติ กรุงเทพมหานคร ได้อนุ-เคราะห์แก่ผู้วิจัยให้ยืมและค้นคว้าเอกสารหายาก

พระธัมมานันทเถระ วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง คุณรุ่งอรุณ จันทร์สงคราม คุณวิชานนท์ ส่าน้อย คุณบำรุง ชำนาญเรือ คุณกฤษณา สิทธิรักษ์ ให้ยืมเอกสารแนะนำข้อมูลที่เป็นภาษาพม่า

ผู้อำนวยการมูลนิธิภูมิพโลภิกขุ ได้อนุญาตให้ผู้วิจัยได้ค้นคว้าคัมภีร์สัมพันธจินตา ที่มีอยู่ในโครงการปริวรรตคัมภีร์โบราณของมูลนิธิฯ และเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิทุกท่านได้อำนวยความสะดวก และให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี

เจ้าหน้าที่ งานบริการหนังสือภาษาโบราณ หอสมุดแห่งชาติ ห้องสมุดอภิธรรมโชติกะ-วิทยาลัย ห้องสมุดมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ และสถาบันวิทยบริการ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(7)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้การสืบค้นต้นฉบับ และอำนวยความสะดวกในการศึกษาค้นคว้าข้อมูล และการอ่านคัมภีร์เพื่อทำวิทยานิพนธ์

คุณสันติ เมตตาประเสริฐ ให้คำปรึกษาแนะนำ ให้หนังสือหายากบางเล่มที่มีประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และรับดำเนินการจัดพิมพ์วิทยานิพนธ์ให้

คุณวาสน์ มุขยานุวงศ์ ได้ช่วยแนะนำ และตอบปัญหาบางประการ

คุณสดุภณ จังกาจิตต์ ผู้ที่มีส่วนช่วยให้งานวิทยานิพนธ์สำเร็จลงด้วยดี

อนึ่ง ผู้วิจัยขออ้างเอาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นเครื่องสักการบูชาแด่พระราชปริยัติวิธาน (บุศย์ โกวิโท) เจ้าอาวาสวัดดาวดึงษาราม กรุงเทพมหานคร พระครูสุวรรณโสรัต (เสงี่ยม ปญฺญาทีโป) เจ้าอาวาสวัดสุวรรณเจดีย์ เจ้าคณะอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บิดา มารดา และผู้มีอุปการคุณทุกท่าน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... ฆ

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... ง

กิตติกรรมประกาศ ..... จ

คำชี้แจงอักษรย่อ ..... ญ

บทที่

1. บทนำ 1

ความเป็นมาของปัญหา 1

วัตถุประสงค์ของการวิจัย 3

ขอบเขตของการวิจัย 3

วิธีดำเนินการวิจัย 3

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย 4

2. ประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง และต้นฉบับคัมภีร์สัมพันธจินตาที่นำมาตรวจ-ชำระ 5

ประวัติผู้แต่ง..... 6

ต้นฉบับคัมภีร์สัมพันธจินตาที่นำมาตรวจชำระ..... 11

ข้อบกพร่องของต้นฉบับใบลานคัมภีร์สัมพันธจินตา..... 21

หลักเกณฑ์ในการเลือกคำบาลี..... 25

3. การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์สัมพันธจินตา..... 27

คัมภีร์ไวยากรณ์ต้นสายที่สำคัญ..... 27

1. คัมภีร์อัษฎาธยายี..... 27

2. คัมภีร์กัจจายนะ 28

3. คัมภีร์โมคคัลลานะ 30

บทที่

4. คัมภีร์สัททนีติ..... 30
แนวความคิดในเรื่องสายไวยากรณ์ของคัมภีร์สัมพันธจินตา..... 32
ข้อพิจารณาว่าคัมภีร์สัมพันธจินตาเป็นสายโมคคัลลานไวยากรณ์... 33
1. พิจารณาจากเนื้อหาในคัมภีร์..... 34
1.1 พิจารณาจากตัวสูตร คำอธิบาย และอุทาหรณ์ โดยใช้ตารางเปรียบเทียบ..... 34
1.2 ผลสรุปจากตารางเปรียบเทียบ..... 68
1.3 พิจารณาจากคำศัพท์ทางไวยากรณ์ที่ใช้ในคัมภีร์... 69
2. พิจารณาโดยอาศัยคัมภีร์ไวยากรณ์อื่นที่อยู่ในสายโมคคัลลานะด้วยกัน..... 71
2.1 คัมภีร์โมคคัลลานปัญจิกา..... 71
2.2 คัมภีร์สารัตถวิลาสินี 72
2.3 คัมภีร์ปโยคสิทธิ 73
2.4 ปทสาธนฎีกา 74
หลักการทั่วไปที่นักไวยากรณ์โบราณใช้ในการเขียนคัมภีร์ไวยากรณ์ 76
1. หลักการเขียนสูตรและประเภทของสูตร..... 77
2. หลักการเขียนวุตติและประเภทของวุตติ..... 81
3. หลักการเขียนอุทาหรณ์ 85
เนื้อหาและแนวการเขียนตำราไวยากรณ์ในคัมภีร์สัมพันธจินตา... 86
1. คันถารัมภกถา 86
1.1 นมการปุพพกคันถารัมภะ 87
1.2 อาสีสปุพพกคันถารัมภะ 88
1.3 วัตถุปุพพกคันถารัมภะ 88
2. โครงสร้างของเนื้อหาทางวากยสัมพันธ์ในคัมภีร์สัมพันธ-จินตา..... 89
2.1 กริยา 91

บทที่

2.2 การก 92
2.3 สัมพันธะ 95
2.4 อนุตตะ 96
2.5 วุตตะ 96
2.6 วิธีการเขียน ในคัมภีร์สัมพันธจินตา 100
2.7 ลักษณะภาษาที่ใช้ในคัมภีร์สันพันธจินตา 101
2.8 คุณค่าของคัมภีร์สัมพันธจินตา 103
3. เปรียบเทียบชื่อสัมพันธ์ในคัมภีร์สัมพันธจินตากับชื่อสัมพันธ์-ในหนังสือวากยสัมพันธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรม-พระยาวชิรญาณวโรรส 104
4. นิคมคาถา 106
4. คัมภีร์สัมพันธจินตาที่ตรวจชำระแล้วและความแตกต่างกันระหว่าง-ฉบับต่าง ๆ 108
5. คัมภีร์สัมพันธจินตาแปล 171
6. ข้อสรุปและข้อเสนอแนะ 205
บรรณานุกรม 207
ประวัติผู้วิจัย 216

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำชี้แจง

อักษรย่อที่ใช้ในวิทยานิพนธ์

ก.	กัจจายนไวยากรณ์
ขุ. ชา.	ขุททกนิกาย ชาดก
ฎีกา.	ฎีกาสัมพันธจินตา
ท3.	ต้นฉบับคัมภีร์ใบลานสัมพันธจินตาฉบับทองน้อย
ท5.	ต้นฉบับคัมภีร์ใบลานสัมพันธจินตาฉบับทองทึบ
ที. สี.	ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค
ปา.	ปาฌินีสูตร
พ.	ต้นฉบับพิมพ์สัมพันธจินตาจากสหภาพพม่า
ภ.	ต้นฉบับคัมภีร์สัมพันธจินตาของมูลนิธิภูมิพโลภิกขุ
โมคฺ.	โมคคัลลานไวยากรณ์
ร2.	ต้นฉบับคัมภีร์ใบลานสัมพันธจินตาฉบับรดน้ำแดง
ร3.	ต้นฉบับคัมภีร์ใบลานสัมพันธจินตาฉบับรดน้ำดำโท
ร4.	ต้นฉบับคัมภีร์ใบลานสัมพันธจินตาฉบับรดน้ำดำ
รู.	รูปสิทธิปกรณ์
ส.	คัมภีร์สัมพันธจินตาที่ตรวจชำระแล้วในวิทยานิพนธ์นี้
สี.	ต้นฉบับพิมพ์สัมพันธจินตาจากลังกา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย